

Π. Τζώνος

Guggenheim Bilbao Museoa

Επίσκεψη μόνο με την συνοδεία του κηδεμόνα

Στο Bilbao πήγα για να δω το πολυσυζητημένο μουσείο που σχεδίασε ο Frank O. Gehry - και πήγα με την καλύτερη προδιάθεση. Αυτή οφειλόταν στο Vitra Museum, του ίδιου αρχιτέκτονα, όπου η πολύπλοκη, φαινομενικά άναρχη, "εικαστική" εξωτερική ογκοπλασία του κτίσματος όχι μόνο γινόταν κι από μέσα με τον ίδιο τρόπο αντιληπτή αλλά, το σημαντικότερο, ήταν αυτή ακριβώς που στο εσωτερικό του εξυπηρετούσε άριστα τις εκθεσιακές ανάγκες. Είχα παραδεχθεί ανεπιφύλακτα την αρχιτεκτονική μαεστρία του Gehry.

Παρ' όλα αυτά κι εδώ, καχύποπος και συστηματικός ως δάσκαλος, προτού μωα μέσα, περιέτρεξα το κτίριο του Bilbao προσεκτικά, για να αποτυπώσω στη μνήμη μου κάθε πτύχωση της αστραφτερής επιδερμίδας του, ώστε να μπορώ να την αντιστοιχίσω με την αισθητική και την χρηστικότητα των εσωτερικών του χώρων.

Το κτίριο από έξω είναι λαμπρό. Τόσο καλό όσο και οι φωτογραφίες του (συνήθως τα κτίρια είναι χειρότερα από τις απεικονίσεις τους...). Γυρίζει βέβαια την (ελάχιστη φωτογραφημένη του) πλάτη προς την πόλη και προς τους προσερχόμενους επισκέπτες, αναπτύσσοντας το συναρπαστικό (και πολυφωτογραφημένο) γλυπτικό του κάλος προς την πλευρά του ποταμού και την απέναντι φύση, αλλά γιατί όχι; Πάντως οι κυματισμοί από τις απαστράπτουσες φολίδες τιτανίου παγώνουν μια ελεύθερη χειρονομία στο χώρο, ναχηλική και νευρική, σκληρή και ήπια, άψυχη και ζωντανή, φυσική και τεχνητή. Τέλειο!

Μέσα, το τεράστιο φουαγιέ, που σαν ενιαίος χώρος καταλαμβάνει ολόκληρη την κεντρική κορύφωση της όλης γλυπτικής σύνθεσης, είναι μεγαλειώδες. Λίγο άδειο, λίγο υποπα για όλα όσα λίγα συμβαίνουν μέσα του, αλλά μεγαλειώδες. Αισθάνεσαι να βρίσκεσαι στο κέντρο το big bang που γέννησε το κτίριο.

Ανυπόμονος προχώρησα προς το εσωτερικό του μεγάλου μακρόστενου όγκου, που κατά την εξωτερική μου περιδιάβαση είχε συγκεντρώσει τις πρώτες υποψίες μου. Αν εδώ είχε καταφέρει ό,τι και στο Vitra Museum, θα του έβγαζα ξανά το καπέλο. Δυστυχώς παρέμεινα καπελωμένος, αρχίζοντας να συλλαμβάνω το μέγεθος του καπελώματος.

Η εν λόγω αίθουσα, η μεγαλύτερη του μουσείου, καταλαμβάνει ολόκληρο το ισόγειο δεξιά του εισερχομένου και ολόκληρο του ύψος αυτής της πτέρυγας του κτιρίου, όπου (ορθώς) εξωτερικό και εσωτερικό κέλυφος ταυτίζονται. Έτσι ως επισκέπτης αισθάνεσαι να περπατάς στον πυθμένα της κοιλιάς του κήτους, ενώ δεκάδες μέτρα επάνω από το κεφάλι σου πάνονται κοσμογονικά τα πλευρά και διασταυρώνονται δραματικά τα κόκκαλα του θηρίου. Μεγαλειώδες!

Αυτό είναι και το πρόβλημα. Στο δάπεδο σέρνονται μάτια τα καύμενα έργα τέχνης, που -παρά το τεράστιο μέγεθός τους- μετά βίας καταφέρνουν να δοξάσουν με την παρουσία τους το κτίριο όσο του πρέπει. Κι όταν κατορθώσεις να πάρεις τα μάτια σου από το κύριο έκθεμα για να τα συγκεντρώσεις στα έργα, τότε αντιλαμβάνεσαι ότι αυτά εξακολουθούν να εξαρτώνται από εκείνο: Για παράδειγμα πας να χαθείς σε έναν λαβύρινθο με τετράμετρα τοιχώματα (έργο του R. Morris), αλλά η κλειστοφοβική, αποπροσανατολιστική, αδιέξοδη αίσθηση, που υποτίθεται ότι το έργο πρέπει να σου υποβάλει, ακυρώνεται από την συνεχή θέα προς την οροφή της κοιλιάς του κήτους, που με την έντονα αναγνωρίσιμη παρουσία της σου θυμίζει πού βρίσκεσαι και πώς βαδίζεις.

Τα έκανε αυτά και η Aiuenti στο Orsay και τα άκουσε δικαίως. Βέβαια εκεί κατέστρεψε τους ρεαλιστές, τους εμπρεσιονιστές, τους φωβ και όλη της νεότερη γαλλική τέχνη, ενώ εδώ, τι να καταστρέψεις... Ποτέ όμως δεν μπορεί να αποκλειστεί στη ζωή ενός μουσείου να έρθουν και καλύτερες μέρες...

Στους επάνω ορόφους οι μικρότερες αίθουσες, προοριζόμενες για μικρότερα έργα, έχουν κι αυτές εις σμικρόν τα ανάλογα προβλήματα: Πώς σε καμπύλους τοίχους να κρεμάσεις έναν μεσαίο Kiefer χωρίς ζημιά είτε στον μεν είτε στους δε, κ.ο.κ., κ.ο.κ., κ.ο.κ.

Θα μου πείτε ίσως ότι πρόκειται για την πολυ-προβλημαμένη ανυποληψία της λειτουργικότητας εκ μέρους της μεταμοντέρνας αρχιτεκτονικής. Εντάξει, εντάξει, αλλά ως ένα σημείο! Το "τάχατες" ήταν πάντα μέσα στο παιχνίδι των αρχιτεκτονικών ιδεολογιών (όπως π.χ. ο τάχατες φονξοναλισμός του Φονξοναλισμού), αλλά κανείς σοβαρός δεν το τολμάει στα σοβαρά. Ποιάς, αλήθεια, τολμάει να σχεδιάσει ένα λουτρό, όπου η λεκάνη του WC θα έχει κουλούρα σε σχήμα τριγωνικό, ντυμένη με σαρματόπλεγμα, με κεντρική οπή καλυμμένη με σχάρα, και όπου η αποχέτευση της λεκάνης θα οδηγεί στα καλογουαλισμένα μάρμαρα του δαπέδου; Οι -ισμοί ασ κάνουν την δουλειά τους, αλλά και το firmitas, utilitas, venustas του γερο-Βιτρούβιου καλά κρατεί.

Όμως κι αυτό το κτίριο την δουλειά του την κάνει τελικά καλά: Έγινε αμέσως πασίγνωστο. Έδωσε μια γερή ώθηση στην τουριστική κίνηση του αποβιομηχανισμένου Bilbao, που πασχίζει να αποκτήσει νέο διεθνές πολιτιστικό image. Ο καλιφορνέζος αρχιτέκτονας έδωσε στην πρωτεύουσα των υπερήφανων και ανεξάρτητων Βάσκαν επιτέλους ένα σύμβολο ταύτισης. Ο οργανισμός Guggenheim, μετά από προσπάθειες σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις κατόρθωσε, με ισπανικό χρήμα, να ανοίξει μια νέα πύλη προβολής της αμερικανικής βιομηχανίας του πολιτισμού στην Ευρώπη... - αλλά αυτά τα αφήνω να τα πουν άλλα αρμοδιότερα μουσειολογικά χείλη. Προώθησε την άποψη ότι το περιτύλιγμα είναι σημαντικότερο από το περιεχόμενο, ότι το βασικότερο στον υποψήφιο Πρόεδρο είναι η γραβάτα και το χαμόγελο που φοράει στο ντιμπέιτ, μια και ποιός νοιάζεται για το τι θα πει... Το ταμείο να 'ναι καλά.

Πώς να σταθούν, λοιπόν, μπροστά σ' αυτό το πολιτιστικό el Ninio τοπικά ευρωπαϊκά φράγματα, όπως το ίδιοφωδς ευαίσθητο, διακριτικά αριστοκρατικό Castelvecchio του Scarpa, το ανεπαισθητα προκλητικό Museé Picasso του Simounet; Για να σπάσουν τα ταμεία χρειάζονται υπερπαραγωγές, με ατμομηχανή το star system. Σε θαμπώνουν, σε μαγνητίζουν, σε φέρνουν στο ταμείο και με το εισιτήριο αγοράζεις και την ιδεολογία τους.

Αυτό είναι και το πιο επικίνδυνο. Ποιόν μηχανισμό αντίστασης να έχει αναπτύξει ο ενθουσιώδης φοιτητής, ο θεμιτά φιλόδοξος νέος αρχιτέκτων, όταν πάει να επισκεφτεί αυτό το όντως εντυπωσιακό αρχιτεκτόνημα; Μόνο με τη συνοδεία του (κατάλληλου!) επιστημονικού κηδεμόνα μπορεί να ξεχωρίσει το καλό από το κακό, που όταν είναι έτσι αεδιάδλυτα συντεθειμένα ευκόλως καταπίνονται μαζί.

Μη με ρωτήσετε αν στην εποχή της παγκοσμιοποίησης είμαι εναντίον του πνευματικού και άλλου ιμπεριαλισμού. Σίγουρα είναι κι αυτός ένα κοινωνικό φαινόμενο, όπως η βροχή στη φύση. Μπάρρα είναι, θα περάσει. Αλλά μέχρι τότε θα αισθανόμουν λίγο χαμένος αν καθόμουν άπραγος μες τη βροχή να βρέχομαι. Αν τουλάχιστο μπορώ κάπως να βρω μια ομπρέλα, αυτό σίγουρα δεν βλάφτει. Και να μοιράσουμε μερικές και στους φοιτητές μας.